

KLIMA ŠKOLNÍ TŘÍDY

Podzim 2014

Hana Filová, KP

Vstupní otázky:

- Proč se liší jedna třída od druhé? (vrstevnické, ale i jiné)
- V čem jsou mezi nimi nejčastěji rozdíly?
- Co tyto rozdíly způsobují?
- Co vytváří „charakter“(istiku) školní třídy?
- Jak dosáhnout toho, aby klima školní třídy bylo pozitivní?
- Jaký význam mají tyto poznatky pro budoucí učitele?

Klima školní třídy

Termín **sociální klima** označuje jevy dlouhodobé, typické pro danou třídu a daného učitele po několik měsíců či let. Jejich tvůrci jsou žáci celé třídy, skupinky žáků v dané třídě, jednotliví žáci, dále všichni učitelé vyučující v dané třídě a konečně učitelé jako jednotlivci.

- = dlouhodobější emocionální naladění, zobecněné postoje a vztahy ve třídě, míra integrity, spolupráce a pohody ve třídě, kterou vnímají specifickým způsobem žáci i učitelé (např. Švec, 1996)
- bezprostředně ovlivňuje efektivnost výuky
- aktuální (jaké je) X preferované (jaké by si žáci - učitelé přáli)
- je podmínkou dobrého managementu (školy – vedení a personál; třídy – tř. učitel, ostatní učitelé a žáci).

Odlišit od „atmosféry“, která vyjadřuje spíše okamžitý stav, vzniklý pod vlivem specifických podnětů – konfliktních situací, slavnostních okamžiků, nenadálých událostí apod. Může se měnit i v průběhu dne.

Pozn.: Klima školy

vyjadřuje kvalitu interpersonálních vztahů a sociálních procesů v dané škole, jak ji vnímají, prožívají a hodnotí všichni zúčastnění.

Je významně ovlivňováno hlavně

- **stylem řízení pedagogického týmu ze strany vedení školy** (partnerství, přebírání odpovědnosti za výsledky práce, týmová spolupráce na všech úrovních a apod.)
- **úrovní požadavků na všechny členy komunity (učitele i žáky) a**
- **kvalitou a funkčností pravidel života ve škole**

Výzkumy školního klimatu v ČR např.:

M. Pol a kol. (FF MU), S. Štech a Pražská skupina školní etnografie (FF UK) apod.

Kvalita školy s pozitivním klimatem:

- respekt a úcta mezi všemi skupinami a osobami ve škole a okolo ní (žáci, učitelé, ředitel, rodiče, obec)
- důvěra mezi všemi zúčastněnými
- **vysoká morálka – jasná a srozumitelná pravidla**
- množství rozmanitých příležitostí ve škole pro přijímání, nabývání, získávání
- nepřetržitý studijní a společenský růst každého žáka i učitele
- soudržnost mezi jednotlivci a skupinami
- obnova a rozvoj školy
- každodenní starost a péče o vše, co se školou souvisí

Optimální klima třídy/školy

- cílevědomé, orientované na úkoly
- uvolněné, vřelé, podporující
- se smyslem pro pořádek (**pravidla**)
- s uznáním autority učitele a jeho práva řídit
- s důvěrou, že bude dosaženo cílů

Výsledek takového působení klimatu =

- kladné postoje žáků k výuce a škole
- rozvoj vnitřní motivace žáků
- = **efektivní výuka**

Pozitivní klima třídy má tyto charakteristiky:

(Knowles, 1985, podle Mareše, 1995)

- Podmínky:

a) **fyzikální** – *architektura, uspořádání, vybavení*

b) **psychologické**: *vzájemný respekt – spolupráce – možnost vzáj. spolehnutí – vzáj. podpora a pomoc – otevřenost a autentičnost jednání – potěšení a radost ze společenství – humánnost a lidskost v jednání*

- Zaangažovanost žáků na společné tvorbě plánů
- Zaangažovanost žáků na diagnostice svých potřeb
- Zaangažovanost žáků na definování společných cílů
- Zaangažovanost žáků na navrhování postupů učení
- Pomoc žákům při realizaci navržených postupů (U)
- Zaangažovanost žáků na hodnocení průběhu a výsledků učení

Determinanty určující kvalitu klimatu třídy

(příp. školy):

- věk žáků (stupeň školy)
- typ školy (ZŠ, G, SOŠ-stupeň „výběrovosti“)
- zvláštnosti seskupení žáků (každé je jedinečné!!,
příp. řízená specifika: třída pro talentované žáky, děti se speciál. potřebami, specifické obory apod.)
- pohlaví žáků (dívčí-chlapecké-koedukované třídy)
- Zvláštnosti jednotlivých žáků (individualita, učební styl, zkušenosti, ambice...)
- sociální zázemí žáků (vliv rodin, příp. vrstevnických skupin mimo školu)
- množství a kvalita norem chování
- intelektuální úroveň žáků
- výchovní činitelé ve třídě – zvl. učitelé
- pracovní motivace a snaha po úspěchu
- kvalita třídního aktivu (jádra kolektivu) – míra shody jeho cílů s cíli školy (vers. „problémovost“)
- specifika učebního předmětu, příp. učitele na daný předmět
- třídní učitel a jeho způsob komunikace se třídou

Znaky klimatu z hlediska učitelů:

- **pracoviště, na kterém učitel rád pracuje,**
- **dobře a adresně učí,**
- **rád spolupracuje se žáky i rodiči a kolegy**
- **umožňuje prožívat citový soulad a pocit sounáležitosti s ostatními učiteli,**
- **úspěch v oboru,**
- **pocit seberealizace,**
- **pocit svobody a samostatnosti v práci,**
- **radost z pochvaly a uznání, ze spravedlivého ohodnocení,**
- **spokojenost s daným stavem, s bezkonfliktní atmosférou.**

Znaky klimatu z hlediska žáků:

- umožňuje samostatné objevné učení, ze kterého má žák radost
- klade požadavky odpovídající individuálním schopnostem žáka
- podporuje rozvoj osobnosti žáka
- dává žákovi jistotu, že bude akceptován
- umožňuje žákovi zažít úspěch
- je pro žáka organizačně přehledné
- zprostředkuje žákovi vědomí, že se k němu přistupuje spravedlivě
- dává žákovi možnost tvořit školu jako vlastní životní prostor a jako takovou ji vnímat

Faktory klimatu třídy

Srovnej: dotazník CES – Švec, 1996 (kol., s. 70-75, 92-93)

My Class Inventory MCI - Kalhous; Obst. Školní didaktika. Praha : Portál 2002, s.236)

Kategorie: spokojenost – soutěživost – soudržnost – třenice – obtížnost učení

Podle zahraničních studií (např. Mortimore a kol. 1988, Wragg a Wood 1964) **má pozitivní klima zásadní vliv na:**

- průběh a výsledky učení žáků - efektivita
- vztah k učení - motivovanost
- vztah ke škole jako společenství - pozitivní sociální vazby a zkušenosti

******Mnoho autorů připisuje zásadní vliv jednání učitele v prvních společných hodinách se třídou!!!***

Podmínky dobrého klimatu třídy podle českých studií

(Mareš a kol.)

- **Dobré vztahy se spolužáky:** dobré vztahy se spolužáky jednou z vývojově relevantních potřeb dětí. V případě špatných vztahů mohou žáci více „pracovat“ na vztazích mezi sebou, což ubírá potenciál pro spolupráci a učení.
- **Spolupráce se spolužáky:** ne jestli chtějí, ale spolupracování jako chování.
- **Vnímaná opora od učitele:** do jaké míry žák vnímá učitele jako člověka, který mu pomáhá, podporuje ho, je na jeho straně.
- **Rovný přístup učitele k žákům** - jde zde o absenci prožívané diskriminace, ať již negativní či pozitivní. Rovný přístup jde ruku v ruce s vnímanou oporou.
- **Přenos naučeného mezi školou a rodinou.** Pro smysluplnost učení se ve škole nelze spoléhat pouze na budoucí užitek plynoucí ze vzdělání. Pro dítě i raného adolescenta je významná především současnost, což lze pojmout jako vnímaná užitečnost či relevantnost naučeného doma.
- **Preference soutěžení ze strany žáků.** Optimální výuka kombinuje soutěživost motivující k relativně vysokým individuálním výkonům a spolupráci umožňující vyšší výkon celé skupiny a často i absolutní výkon.
- **Děni o přestávkách:** jsou přestávky žádoucí příležitostí k odpočinku či nikoliv?

Doplňující okolnosti

- **Možnost diskutovat během výuky.** Mnohdy je žádoucí, aby žáci přinášeli do hodiny své myšlenky a dělili se o ně s učitelem, možnost vstupovat do hodiny se svými myšlenkami, názory.
- **Iniciativa žáků** charakterizuje míru, v níž si žák aktivně a samostatně získává poznatky v dané oblasti. V situaci, kdy taková iniciativa kontrastuje s jeho výkony v předmětu, může být tato informace přínosná.
- **Snaha žáků učit se** - podobně jako iniciativa je pozornost, kterou žáci věnují dosahování cílů a plnění úkolů významným prvkem dokreslujícím jejich vnímání klimatu třídy. Vysoká hodnota značí cílevědomost a pracovitost v tradičním školním slova smyslu.
- **Snaha zalíbit se okolí** – míra žákovské konformity v žákovské komunikaci, zadržení prvního impulzu a uzpůsobování své reakce reakcím ostatních
- **Preference soutěžení ze strany žáků** - optimální výuka kombinuje soutěživost motivující k relativně vysokým individuálním výkonům a spolupráci umožňující vyšší výkon celé skupiny a často i absolutní výkon.

Zkušení učitelé zpravidla dokážou získat třídu pro spolupráci (z výzkumů – srov. chování začínajících a zkušených učitelů – Kyriacou 1996):

- **jsou sebejistější, vřelejší a přátelštější**
- **pracují v „podnikatelském“ duchu**
- **poskytují žákům více podnětů**
- **jsou mobilnější**
- **více navazují kontakt očima**
- **více využívají humor**
- **jasněji stanovují pravidla chování**
- **mají lépe upevněnou autoritu**

Základní strategie ve vedení třídy = získat žáky pro spolupráci!!!

- *předcházíme tím kázeňským problémům a pracujeme s pozitivním vyladěním (Cangelosi, 1994)*

Co pro to má dělat učitel???

1. *efektivní výuka (žáci jsou zaměstnaní, učení je poutavé, má pro ně smysl, mají respekt a důvěru k učiteli pro jeho profesní kompetentnost) – význam celoživotního sebevzdělávání a sebevýchovy učitele!!*
2. *vytvoření příznivého (pracovního) klimatu řízení „v podnikatelském duchu“ - co nejefektivněji (nejpříjemněji) dosáhnout co nejlepšího efektu; manažerský přístup*
3. *partnerská komunikace se žáky + vědět, co se ve třídě děje*
 - *smysluplná a srozumitelná pravidla chování*
 - *systematický přístup při řešení nespolupracujícího chování žáků (adekvátní reakce na nespolupracující chování, spojení s rodiči, vedením školy popř. jinými odborníky)*

MÍSTO ZÁVĚRU:

A co ještě může dělat učitel?

- **Motivovat a motivovat ke spolupráci** (trváme na aktivním zapojení všech dětí a stavíme na očekávání úspěchu!!! Podporující hodnocení)
- **Jasná pravidla**
- **Vzájemná úcta a kontakt** (zajímat se srdečně o své žáky)
- **Být dobrým příkladem, ale musí být i legrace**
- **Neustále podporovat sebeúctu dětí** (nevystavovat je pocitu selhání, podporovat, poskytovat taktně pomoc – **HUMANISTICKÝ PŘÍSTUP – skutečné partnerství**)
- **Vytvářet dobrý „environmentální“ styl ve třídě:** úprava prostředí, požadavky na úpravu věcí, oděvu, ale i chování.
- **Směřovat soužití ve třídě k vytváření tradic a společných zážitků - „NAŠE TŘÍDA“**

Literatura:

- CANGELOSI, J. S. *Strategie řízení třídy*. Praha : Portál, 1994.
- FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha : Portál, 1997.
- KALHOUS, Z.; OBST, O. *Školní didaktika*. Praha : Portál, 2002, s.236.
- Kol. *Vybrané kapitoly z obecné didaktiky*. Brno : PdF MU, 1996. (ŠVEC, V. Klima třídy, s. 70).
- KYRIACOU, CH. *Klíčové dovednosti učitele*. Praha : Portál 1996.
- MAREŠ, J. *Sociální klima školní třídy. Přehledová studie*. Praha: Asociace školní psychologie ČR a SR, 1998.
- PASCH, M. a kol. *Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině*. Praha : Portál 1998 (s. 322)
- STŘELEČEK, S. *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy*. Brno : PdF, 2002.